

První přednáška – část textu

Je jen málo právních institutů, jejichž kořeny by nebylo možno najít již v době daleko starší. Směnka (cambium) není v tomto ohledu není žádnou výjimkou; může se pochlubit velmi dlouhým vývojem. Nezodpovězenou otázkou zůstává, kam až dějiny směnky sahají. Přesná doba jejího vzniku je nejasná a jak se zdá, příslušná pátrání patří k onomu druhu lidského úsilí, které patrně nikdy nebude uzavřeno s uspokojivým výsledkem¹.

Důvody jistě neleží v nedostatečnosti právní vědy či nedostatku historického materiálu. Vždy totiž bude sporné, kterým listinám již můžeme přiznat vlastnosti dnešních směnek. Každá z novodobých civilizací disponovala listinami potvrzující povinnost určité osoby zaplatit určené osobě: taková potvrzení (tedy jakési dlužní úpisy) však ještě nemůžeme označit za směnky, neboť jejich význam se většinou vyčerpával ve funkcích důkazních. Nejsou samostatným zavazovacím důvodem, jako je tomu u směnky, a práva z ní nemohou svědčit dalším majitelům listiny.

V odborné literatuře převažuje názor, že listiny ukládající dlužníkovi platit buď pojmenovanému věřiteli nebo osobě třetí, případně osobě, kterou později určí majitel listiny, se objevují počátkem dvanáctého století. V té době se instrumenty, které můžeme považovat za předchůdce dnešních směnek, začaly využívat v severoitalských městech, a to nejprve jen v jednodušší podobě směnky vlastní. Konkrétní náležitosti listiny nebyly zpočátku nijak předepsány, přesto však tehdejší směnky byly svým formálním ztvárněním (stručností a přehledností) dosti podobné dnešním.

Hlavním účelem směnky bylo tehdy zprostředkování plateb na vzdálená místa, což se dělo prostřednictvím zvláštních bankéřů. V počátcích směnečného provozu tedy směnka plnila funkce podobné funkcím dnešních cestovních šeků.

Rozvoji obchodu nesevřelo značné riziko a náklady transportu hotových peněz na delší vzdálenosti. Další překážkou byla feudální měnová roztříštěnost - ta byla navíc velmi často umocněná zákazem vyvážet místní měnu. Ani pro bankéře nebylo vždy jednoduché disponovat přiměřenou zásobou cizích měn, nehledě k tomu, že takto investovaný kapitál se kvůli církevnímu zákazu braní úroků jen těžko zhodnocoval.

---

¹ Kotásek, J.: in Kotásek, J., Pokorná, J., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 3. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 328.

Je dlouhodobě potvrzovaným pravidlem, že obchodní provoz si tam, kde nabývá větších rozměrů, postupně vynutí vznik takových právních instrumentů, které dbají jeho potřeb. Právě směnky se ukázaly jako ideální nástroj umožňující obě uvedené překážky překonat. Navíc vyhovovaly zájmům bankéřů, kteří díky směnkám získali monopolní postavení ve zprostředkování plateb přes hranice a řadu možností k účtování nejrůznějších provizí.

Příkladem tehdejšího využití směnky (a také vysvětlením původu termínu „směnka“) může být následující situace²: Římský obchodník C se rozhodl k obchodní cestě do Janova. V cíli své cesty zamýšlí na trhu nakoupit zboží za protihodnotu přibližně 10.000 jednotek římské měny (což, dejme tomu, odpovídá v kursu 2:3 celkem 15.000 jednotkám janovské měny). C se obává nebezpečí krádeže peněz na cestě a navíc je pro něj nesnadné opatřit si cizí měnu. Z těchto důvodů C zaplatí 10.000 mincí ve své domácí měně římskému bankéři A. Za to od něj obdrží listinu, ve které se mu A zaváže, že mu v určený čas (např. v den konání trhu), v určeném místě (Janově) zaplatí v cizí měně (tj. v janovské měně) částku po odečtení své provize (např. 14.500), a to buď on sám nebo jeho pobočka nebo jeho obchodní partner. Kupec C tak již nemusel již fyzicky směnovat místní měnu za cizí a vydávat se s ní na nebezpečnou cestu. Namísto toho obdržel od bankéře oproti částce v domácí měně zvláštní listinu, ve které se mu tento bankéř zavázal, že buď on sám nebo jeho obchodní partner v platebním místě zaplatí určenou částku buď přímo obchodníkovi nebo (v pozdější době) na jeho „řad“, tj. té osobě, kterou tento věřitel určí. Obchodník se tak mohl vydat na cestu bez větší hotovosti, neboť byl vybaven listinou, která mu do značné míry zaručovala, že v příslušném místě obdrží stanovenou sumu v příslušné cizí měně. Složitel peněz (cestující obchodník) se označoval jako remitent, poněvadž tímto způsobem opatroval zaslání peněz do vzdáleného místa.

Listinu popsanou ve shora uvedeném příkladě lze již označit za předchůdce směnky vlastní, tj. směnky, jejíž podstatou je vlastní slib jejího výstavce směřující k zaplacení určité peněžité částky.

Vedle těchto směnek se postupně začaly prosazovat směnky cizí – směnky obsahující platební příkaz – směnky „vydané“, „tažené“. Podstatou těchto listin je poukázka, assignace. Výstavce směnky v nich tedy již neslibuje, nýbrž přikazuje třetí

---

² Volně dle Kapfer, H.: Handkommentar zum Wechselgesetz, Manz Verlag, Wien, 1996, s. 2.

osobě zaplatit remitentovi. Přejechod z původní směny z vlastním závazkem ke směnce v podobě asignace je poměrně nejasný, a to i z hlediska časového. Stejně jako u vlastní směny ani u směny cizí neznáme přesnou dobu vzniku a můžeme ji jen odhadovat. V literatuře se uvádí, že první směny cizí se objevily v Itálii v první polovině čtrnáctého století.

Vznik směny cizí úzce souvisí se způsobem, jakým byly používány vlastní směny. Jak již bylo uvedeno, středověcí bankéři si postupně vybudovali rozsáhlou vzájemnou síť obchodních partnerů, kteří propláceli směny vydané jinými bankéři. Svoje vzájemné pohledávky potom vyrovnávali formou zvláštních zápočtů na směnečných trzích.

Pro hladkou realizaci platby začali bankéři ke směnce vydávat zvláštní doprovodný list. V něm vyzývali svého partnera v platebním místě, aby obnos slíbený ve vlastní směnce vyplatil remitentovi nebo na jeho řád (tj. osobě, které bude určena rubopisem). Zpočátku měl tento dopis zcela interní povahu; byl předáván oprávněnou osobou uzavřený a obsahoval doprovodné údaje ohledně osobě předkladatel či jeho pověřence a precizoval slib učiněný v textu směny. Ten, na koho byl dopis adresován, byl označován jako trasát a bankéř vydávající tento dopis nesl označení trasant. Původně se tedy jednalo o zcela neformální dopis, který výstavci vlastní směny jen pomáhal splnit jeho vlastní platební slib.

Vzhledem k tomu, že v tomto dopisu bankéř specifikoval svůj závazek a osobu předkládající směnkou úplněji a přesněji, než ve směnce samé, byl postupně hlavní důraz kladen na zmíněný dopis a vlastní směnka ustoupila do pozadí. Nakonec bylo od zvláštního vydávání vlastní směny zcela upuštěno, což samozřejmě předpokládalo, že věřitel směny bude mít práva vůči vystavujícímu bankéři jen na základě jeho příkazu. Remitent si totiž samozřejmě chtěl zachovat práva proti trasantovi pro případ, že by trasát směnkou nevyplatil. Původně se odpovědnost trasanta, tj. autora (dříve jen) doprovodného dopisu odvozovala z garančního prohlášení na cizí směnce, později se za dostačující pokládala potvrzení převzetí valuty (tato forma se udržela až do 17. století) - a v moderní době již postačuje jen pouhý podpis trasanta na cizí směnce (ve dnešní úpravě srov. čl. I § 9 SŠZ).

Jestliže věřiteli stačil již pouhý dopis - platební příkaz adresovaný jeho obchodnímu partnerovi (tzv. trasátovi), odpadla nutnost vystavení původní (vlastní) směny. Směnka v podobě poukázky tak začala převažovat a původní směnka

vlastní byla z praxe v podstatě vytěsněna na okraj. Některé směnečné řady ji dokonce vůbec nepovažovaly za směnku³.

Na postavení adresáta příkazu, tj. trasáta, měl rozhodující vliv až akcept směnky. Za tím účelem musela být cizí směnka předložena trasátovi, aby ji svým způsobem uznal a ztotožnil se s ní⁴. Kladné vyjádření, tedy souhlas s platebním příkazem, bylo původně jen poznamenáváno v obchodních knihách trasáta a předkladatele směnky, někdy dokonce stačilo, ponechal-li si trasát směnku v držení a nevyjádřil se k ní záporně v relativně krátké lhůtě. Později počala být akceptace vyznačována na směnce, což přetrvalo dodnes.

Zaplacení směnky bylo na akceptantovi (příp. na trasantovi na základě regresu) vymáháno ve zkráceném řízení, v němž byly věcně i časově omezeny námitky dlužníka.

Mimořádný význam pro vývoj směnky mělo připuštění indosamentu, který je tradičním prostředkem převodu práv ze směnky. Připuštěním indosamentu byl vývoj směnky v hrubých obrysech završen.

Současná právní úprava směnky je obsažena v zákoně směnečném a šekovém č. 191/1950 Sb. (dále ZSŠ) a v podstatě v nezměněné podobě přetrvala až dodnes (byla jen jednou nevýznamně novelizována zák. č. 29/2000 Sb.).

Úprava směnečného a šekového práva je v České republice sloučena v jednom předpisu a tomuto netradičnímu řešení odpovídá i systematika zákona. ZSŠ je rozdělen do tří samostatně paragrafovaných článků.

V prvním z nich (§ 1 – 98) jsou upraveny směnky, ve druhém (§ 1 – 75) šeky a třetí článek (§ 1 – 11) se zaměřuje na některé společné otázky (např. aktivní směnečnou a šekovou způsobilost, podpisy zmocněnců a některé jiné projevy na listinách). Z hlediska směnečného práva má proto význam první a třetí článek.

První článek se člení na čtyři části rozdělené dále do oddílů:

Část prvá: Směnka cizí (§ 1 – 74)

Oddíl první: Vystavení a forma cizí směnky (§ 1 – 10)

Oddíl druhý: Indosament (§ 11 – 20)

Oddíl třetí: Přijetí směnky (§ 21 – 29)

Oddíl čtvrtý: Směnečné rukojemství (§ 30 – 32)

---

³ Despekt k vlastní směnce se ostatně projevoval i v nelichotivých označeních, které pro tuto směnku používala směnečná praxe – „selská směnka“ apod.

⁴ Trasant přitom odpovídal až do úplného zaplacení směnky.

- Oddíl pátý: Splatnost směnky (§ 33 – 37)
- Oddíl šestý: Placení (§ 38 – 42)
- Oddíl sedmý: Postih pro nepřijetí a pro neplacení (§ 43 – 54)
- Oddíl osmý: Směnečná intervence (§ 55 – 63)
- Oddíl devátý: Směnečné stejnopisy a opisy (§ 64 – 68)
- Oddíl desátý: Změny (§ 69)
- Oddíl jedenáctý: Promlčení (§ 70 – 71)
- Oddíl dvanáctý: Všeobecné předpisy (§ 72 – 74)
- Část druhá: Směnka vlastní (§ 75 – 78)
- Část třetí: Doplnující předpisy (§ 79 – 90)
  - Oddíl první: Protest a některé jiné směnečné úkony (§ 79 – 88)
  - Oddíl druhý: Obohacení (§ 89)
  - Oddíl třetí: Ztracené nebo zničené směnky a protestní listiny (§ 90)
- Část čtvrtá: Zvláštní ustanovení mezinárodního práva směnečného (§ 91 – 98)

Na první pohled se zdá, že směnce vlastní byla věnována minimální pozornost. Úprava vlastní směnky zdánlivě zabírá pouhé čtyři paragrafy, z ustanovení § 77 ZSŠ ale plyne, že pokud to neodporuje podstatě směnky vlastní, platí pro ni vyjmenovaná ustanovení o směnkách cizích. Zákonodárce zvolil cestu určité legislativní zkratky a převážnou část otázek u směnky vlastní vyřešil odkazem na úpravu směnky cizí. Zákon směnečný a šekový obsahuje převážně normy kogentní povahy, tj. normy umožňující odchylky jen tam, kde je to výslovně umožněno, srov. § 2 odst. 3 ObčZ.